

ગીતા તિમિર-હરિણી તેજ-દાયિની

ૐ સરસ્વત્યૈ નમઃ ।

વિષય વ્યાખ્યા:

ગીતા એટલે કે સમગ્ર આર્યાવર્ત ના યુગ-પરીવર્તન રૂપી કુરુક્ષેત્રના મેદાનમાં થયેલ ધર્મયુદ્ધ માં મહારથી અર્જુન અને તેમના મહાસારથી શ્રી વાસુદેવ કૃષ્ણ વચ્ચે થયેલ જ્ઞાન-સંવાદ જે એક તત્ત્વજ્ઞાનના ગીત સ્વરૂપ છે, **તિમિર** એટલે તામસીક રૂપી અતિ અંધકાર, **હરિણી** એટલે હર અથવા નાશ કરનારી, **તેજ** એટલે સત્ત્વ રૂપી જ્ઞાનનો પ્રકાશ, અને **દાયિની** એટલે દાન આપનારી.

વિષય મહત્વ:

પરિવાર ના ભાઈઓ વચ્ચે થયેલ તિરાડોમાં આખું આર્યાવર્ત જોડાયું એનું કારણ ભાઈઓ ના બે પક્ષો નથી, કે ના તો યજ્ઞસેની નું વસ્ત્રાહરણ, ભાઈઓ ના બે પક્ષો વચ્ચે મીઠડી તિરાડો તો હોય જ એમાં કાંઈ આખા આર્યાવર્ત ને કોઈ લેવા-દેવા નથી, અને એક સ્ત્રી ના તો એવા કેટલાય નાના-મોટા અપમાનો રોજુંદા જીવન માં દેખાતા જ હોય છે, પરંતુ પાંચાલ ની આ દિકરી પાંચાલી ફક્ત હસ્તિનાપુર ની રાજવધૂ જ નહીં, એ તો સમગ્ર આર્યાવર્ત ની સામ્રાજી છે; અને જો એક ચક્રવર્તી સામ્રાજી નું સૌથી મોટું સ્વાભિમાન છીનવાઈ શકાતું હોય તો એક સામાન્ય નાગરિક સ્ત્રીના સ્વાભિમાનની તો કલ્પના પણ એક ક્ષત્રિય ના હૃદયનું કઠોરતા રૂપી વસ્ત્ર નું હરણ કરી શકે!

પરંતુ એ જાણવું અતિ આવશ્યક છે કે આર્યાવર્તના સૌથી સમૃદ્ધ એવા હસ્તિનાપુરની રાજ્યસભામાં દ્રુપદકન્યા ના પાંચ-પાંચ પતિઓ; અને એ પણ માતા કુંતી અને માતા માદ્રી ને સાક્ષાત દેવો દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલા પાંચ પાંડુપૂત્રો, તથા માતા ગંગાપૂત્ર ભીષ્મ, અને મહાગુરુદેવ દ્રોણાચાર્ય ની સાક્ષીમાં આવું ભયાનક વર્તન એચ ચક્રવર્તી સામ્રાજી દ્રૌપદી સાથે કેવી રીતે થઈ શકે?

આવા મહાન આત્માઓ શું સ્વધર્મ ભૂલી ગયા? આશ્ચર્યજનક જવાબ છે કે; ના! તેઓ તેમનો સ્વધર્મ ભૂલ્યા નહોતા, સભામાં હાજર પ્રત્યેક "ધર્મી" વ્યક્તિએ તેમનો સ્વધર્મ નિભાવ્યો.

તો શું ત્યાં ઉપસ્થિત લોકોમાં થી કોઈનું કર્તવ્ય આટલા ભયાનક અપરાધ ને રોકવું નહોતું? શું કોઈ એક સ્ત્રી સાથે થઈ રહેલ આવા દૂરાચરણ ને રોકવું એ અધર્મ છે? આવા જ પ્રશ્નોનો અને સમગ્ર આર્યાવર્ત માં ઉભરી રહેલ અધર્મ ના નાશ નો ઉત્તર રણછોડજીએ એક મહાયુદ્ધને ધર્મયુદ્ધનું સ્વરૂપ આપી આપ્યો જેમાં કૌરવો અને પાંડવો તો ફક્ત સ્થાન-સમયના નિમિત્ત સ્વરૂપ છે.

અને આ ધર્મયુદ્ધ માં જે જ્ઞાન ગોવિંદે એક મહાસારથી બની મહારથી પાર્થ ને આપ્યું છે તે સમગ્ર આર્યાવર્તને ધર્મ અને અન્ય તત્ત્વો શીખવે છે, જ્યારે દ્રૌપદીને આવા દૂરાચરણ પછી મળવા ઇન્દ્રપ્રસ્થ જાય છે ત્યારે ક્રિષ્ણ કહે છે, "હે સખી; માફ કરી દે દૂર્યોધનને, અને આ તારા કર્મોનું ફળ નથી, આતો દૂર્યોધનના કર્મોનું ફળ છે કે નિયતિએ એની પાસે આટલો માટો અપરાધ કરાવ્યો, અને અપરાધનો દંડ જરૂર મળશે પરંતુ પ્રતિશોધની ભાવનાથી નહીં સખી, ન્યાય ની ભાવના થી!, જેના માટે તારી એકાગ્રતા જરૂરી છે, ભય નહીં", દ્રૌપદી કહે છે, "હે ગોવિંદ, તમે મારા અંધકાર ને પ્રકાશિત કર્યો છે!", એમ જ ગીતા જે સ્વયં ભગવાનના શબ્દો છે એ આપણા તામસીક રૂપી અતિ અંધકાર અથવા અજ્ઞાનનો સત્ત્વ રૂપી અતિ પ્રકાશ અથવા જ્ઞાનથી નાશ કરે છે.

વિષય ચર્ચા:

ગીતામાં રહેલ તત્ત્વજ્ઞાન ભૂખ્યા મનની તૃપ્તિ કરવાની ઊર્જા તો ધરાવે જ છે પરંતુ સાથે-સાથે બુદ્ધિ, આત્મા, હૃદય, અને શરીરની શુદ્ધતા જેવા ગુણધર્મો પણ ધરાવે છે.

ગીતા ની શરુઆત જ કૂરુક્ષેત્રના મધ્યમાં ઊભેલા રથ પર ધનંજયને ધર્મ અને કર્મના મર્મ સમજાવવાથી કરે છે શ્રીકૃષ્ણ. એ ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે કે આ મહાયુદ્ધ જેને ભગવાને ધર્મયુદ્ધમાં રૂપાંતરિત કર્યું એ હસ્તિનાપુર ની રાજ્યસભામાં થયેલ **"ધર્મ ની પરાજય"** થી

શરૂ થાય છે, અને આ ધર્મયુદ્ધનો ઉદ્દેશ્ય ધર્મના અજ્ઞાનને નષ્ટ કરી; ધર્મ ના જ્ઞાનને પ્રસારી; ધર્મની સ્થાપના કરવી છે.

એવું શું ગેરહાજર હતું એ હસ્તિનાપુર ની રાજ્યસભામાં?, એક વાત તો ચોક્કસ છે કે ધર્મ કદાપિ એક સ્ત્રીનું મહામહિમ ભિષ્મ, પાંડવ-જયેષ્ઠ યુધિષ્ઠિર અને મહાગુરુ દ્રોણાચાર્ય જેવી મહાત્માઓની સાક્ષીમાં વસ્ત્રાહરણ ના કરાવી શકે! પરંતુ ધર્મના આચરણને કારણે જ તો માલિનીનું વસ્ત્રાહરણ થયું! એટલે કે શું ધર્મ જ અપરાધ કરાવે છે? શું ધર્મ ની પરાજય જ થાય?

એ પાંડવો માટે વનવાસનો સમય હતો, ઇન્દ્રપ્રસ્થ થી પ્રસ્થાન થઈ રહેલ પતિ ગુડાકેશ અને ગુડાકેશના ચાર ભાઈઓ તથા પાંચાલીને જોઈ સુભદ્રા ગોવિંદને પ્રશ્ન કરે છે, "ભાઈ, ધર્મની પરાજય કેમ થાય છે?, અને અધર્મ કેમ જીતી જાય છે?" ઉત્તર સ્વરૂપે ગોવિંદ બોલ્યા; "કંઈક પ્રાપ્ત કરી લેવું એ જીત નથી, અને કંઈક ખોઈ જવું એ હાર નથી; ફક્ત સમયનો પ્રભાવ છે સુભદ્રા! પરિવર્તન તો સમયનો સ્વભાવ છે. જો કર્મ કર્યા પછી ભયની પ્રાપ્તિ થાય તો એ પરાજય છે, અને જો એકાગ્રતાની પ્રાપ્તિ થાય તો એ વિજય છે!"

ગીતા સમજાવે છે કે ધર્મ એક વૃક્ષ સમાન છે, જેનું મૂળ "**કરૂણા**" છે, કરૂણા ધર્મના પાંચ મૂખ્ય પાયા જ્ઞાન, પ્રેમ, ન્યાય, સમર્પણ, અને ધૈર્ય ની રચના કરે છે જે આ ધર્મરૂપી વૃક્ષ ને ઊભું રાખે છે, અને આ ધર્મરૂપી વૃક્ષની શાખાઓ પરંપરા, નિયમ, પ્રતિજ્ઞા, વ્રત, કર્તવ્ય, આશા, અપેક્ષા વગેરે જેવા તત્વો થી બનેલ હોય છે.

ધર્મની આવી વ્યાખ્યાથી આપણને સમજાય કે "**સ્વધર્મ**" જાણવો આવશ્યક છે પરંતુ સ્વધર્મ તો "**વર્તમાન કર્તવ્ય**" પર આધાર રાખે છે અને વર્તમાન કર્તવ્ય તો ધર્મરૂપી વૃક્ષ ના પુષ્પો છે, ધર્મરૂપી આ વૃક્ષ શાખા અને પુષ્પો ને જન્મ આપે છે પરંતુ આપણે ભૂલી જઈએ છીએ કે વૃક્ષ તેના જીવનમાં કેટલીક શાખાઓ અને પુષ્પો નો ત્યાગ કરી સ્વયંને નવીન કરે છે, તેજ રીતે આપણે એ ના ભૂલવું જોઈએ કે સમયની સાપેક્ષે સર્વધર્મ બદલાતો રહેતો હોવો જોઈએ, સમયની સાથે આપણે પણ નકામી શાખા સ્વરૂપ પરંપરાઓ, નિયમો, પ્રતિજ્ઞાઓ નો ત્યાગ કરી ધર્મને નવીન કરીએ. પરંતુ આ ધર્મરૂપી વૃક્ષ

નું મૂળ તો કરુણા જ હોય.

સ્વધર્મનું બે રીતે આચરણ કરી શકાય, સ્વાર્થ અને પરમાર્થ, ગીતા આપણને પરમાર્થ કર્તવ્ય નિભાવવાનું શીખવે છે, હસ્તિનાપુર ની રાજ્યસભામાં દરેક વ્યક્તિએ પોતાનો સ્વધર્મ સ્વાર્થ માટે પાળ્યો, પૃથાપૂત્રો, ભીષ્મ, અને દ્રોણાચાર્ય કે સભામાં ઉપસ્થિત દરેક વ્યક્તિનું મૌન તેમના સ્વાર્થ માટે પાળેલ સ્વધર્મ છે, તો શું પ્રજાના ભવિષ્ય અને વિશ્વની દરેક સ્ત્રીના સ્વાભિમાન વિષે "કરુણા" ના ભાવ થી સ્વધર્મ રૂપી વૃક્ષની કેટલીક શાખાઓ અને પુષ્પો નો ત્યાગ કરી પરમાર્થ માટે કરેલ કર્મ અધર્મ છે?

ગીતા શીખવે છે કે ધર્મની હંમેશા જીત થાય છે, કારણ કે ધર્મ ના પાયાઓ જ એકાગ્રતા રચે છે, જ્ઞાન બુદ્ધિને, પ્રેમ હૃદયને, ન્યાય આત્માને, સમર્પણ શરીરને, અને ધૈર્ય મનને શાંત કરે છે, અને આવી શાંતિ નું બીજું નામ એકાગ્રતા છે.

ધર્મ ના આવા જ્ઞાનથી ભરપૂર છે ભગવદ્ ગીતા, આપણને ધર્મ ના પાયા અને મૂળ સમજાવી ભગવાન ધર્મ ના અજ્ઞાનને "અધર્મની જીત" નું નામ આપે છે.

જેમ ખેતરને ખેતર રાખવા માટે પાક ફરીથી ઉગાડવામાં આવે છે તેમ ધર્મને ધર્મ રાખવા માટે ધર્મરૂપી વૃક્ષ પુનઃસ્થાપિત કરવું જરૂરી છે જેના માટે ભગવાન સ્વયં પૃથ્વી પર અવતાર લે છે જે અજ્ઞાનને દૂર કરી જ્ઞાન રૂપી તેજ દાન કરે છે અને ગીતા એ તેજમાંનું એક કિરણ છે.

કર્મ વિશે ગીતા કહે છે કે, ના તો કર્મના ફળની ઈચ્છા રાખવી જોઈએ કે ના તો કોઈ ફળને સ્વકર્મો માનવા જોઈએ, જો કર્મ પરમાર્થ ધર્મ થી કરવામાં આવે તો કર્મ સ્વયં ફળ છે કારણ કે ધર્મ થી કરેલ કર્મ એકાગ્રતા પ્રાપ્ત કરાવે છે, જે સુખ અને શાંતિનો અનુભવ કરાવે છે. અધર્મથી કરેલ કર્મ હંમેશા ભય અને અશાંતિ જેવા તત્વોને જન્મ આપે છે.

આમ, ગીતામાં ધર્મ, અર્થ, કામ, આત્મા, મોક્ષ, બ્રહ્મ, કર્મ વગેરે જેવા અનેક તત્વો નો ઉલ્લેખ કરી આપણને આ કળયુગના તામસીક રૂપી અતિ અંધકારને હરી સત્ત્વ રૂપી જ્ઞાનનો પ્રકાશ દાન આપે છે.

ॐ नमो भगवते श्रीगोविन्दाय।

Written by <https://XinYaanZyoy.github.io>

Last modified: 13:47